
DİLDE VE EDEBİYATTA ULUSLAŞMA: GENÇ KALEMLER ve YENİ LİSAN HAREKETİ

*
*Cevat Özyurt**

ÖZET

Bu makalede, *Genç Kalemler* Dergisi ve Yeni Lisan Hareketi'nin ulusçuluk anlayışı ile dil ve edebiyat tartışmalarındaki yeri incelenmektedir. Türk uluslaşma süreci, görelî bir gecikme ile başlamıştır. II. Meşrutiyet'e kadar kültür hareketi niteliğinde ortaya çıkan Türkçülük, bu tarihten sonra, Osmanlılık kavramıyla özdeşleştirilerek siyasallaştırılmıştır. *Genç Kalemler* Dergisi, Türkçülüğün siyasallaştığı bu dönemde yayınlanır. Dergi kadrosunun ulusçuluk anlayışında, Osmanlılık ve Turancılık birlikte yer bulabilmektedir. Teritoryal ulusçuluk ile budun ulusçuluğu bir arada savunulur. Derginin kültür politikası da açık değildir. Bir yandan Türk dili ve Türk edebiyatı, Osmanlı siyasal kültürünün birer unsuru olarak görülmüştür. Diğer taraftan dil ve edebiyatın ulusal değil kavmi olabileceğini savunurlar.

Genç Kalemler Dergisi, II. ciltte 'yeni lisan' adıyla bir dil planlama politikası ortaya koyar. Türkçeden yabancı dilbilgisi kurallarının atılması taraftarındırlar. Kelime yönünden ise tasfiyeciliği/özleşmeciliği değil sadeleşmeyi savunmakta; ko-

* Yard. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi.

nuşma dili ile yazı dilinin birleşmesini istemektedirler. Yazıda İstanbul Türkçesinin kullanılmasıyla dilde 'merkezleşme' sorununun çözüleceğini düşünürler. İmla konusunda çalışmalar yapmış olmaları, 'standartlaşma' sorununa da önem verdiklerini gösterir. Yeni Lisan Hareketi, Genç Kalemler'deki yazılarında, dil anlayışlarına uygun ürünler ortaya koyabilmişlerdir. Dil konusunda ilk gündeme getirdikleri ilkeler ile sonrakiler arasında bir çelişki bulunmaz. Dil konusunda, A. Canip, Ö. Seyfettin ve Z. Gökâlp imzalı yazılar birbirininin açılımı niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler: Genç Kalemler, Yeni Lisan Hareketi, Millî Dil, Millî Edebiyat, Türkçülük, Dil Sadeleşmesi

GİRİŞ

Dil sorunu ve dil değişimleri, çeşitli alanlarda gerçekleşen değişimlerin dile etkisiyle ortaya çıkar. Toplumsal yapıda değişme; teknik değişme/ ulaşım-iletişim imkânlarında değişme; kimlik/düşünce değişmesi, dili etkileyen değişimlerin en önemlileridir. (1) Tarım toplumlarından sanayi toplumlarına, feodal devletlerden ulus-devletlere geçen tüm coğrafyalarda, merkezi bürokrasinin ve eğitimin yaygınlaşmasına bağlı olarak, yerel lehçe ve ağızların aleyhine olacak biçimde, dilde bir merkezleşme süreci yaşanmıştır. (2) Matbaanın ortaya çıkışıyla birlikte, pazarda rekabet etme gücüne sahip (geniş bir insan kitlesi tarafından konuşulan ve öğrenilmesi kolay olan) dil ve lehçeler yazı diline dönüşme şansına sahip olmuş; fakat aynı zamanda rekabet gücünü artırmak için yeniden yapılanma sürecine girmiştir. (3) Milletleşme sürecinde dilin kimlikle (özellikle siyasal kimlikle) ilişkisi önemli hale gelmiştir; milliyetçiler, milleti genellikle dil eksenli olarak, 'dil cemaati' olarak tanımlama eğiliminde olmuşlardır. Yukarıda saydığımız üç etkenin tamamı modernleşme sürecinde ortaya çıkmış, etkileri de az ya da çok tüm dünya dillerinde görülmüştür. Dilde bir sadeleşme ve merkezleşme sürecine girilmiş; 'yazı dili ile 'konuşma dili' birleşmeye/birleştirilmeye başla(n)mış; nihayet ulusal diller meydana gelmiştir. Oluşmakta olan "ulusal iletişim şebekesine bir şekilde dahil olmayı başaranlar için yeni fırsatlar doğmuş",¹ coğrafya üzerindeki ve toplumsal tabakalar arasındaki dil sınırlarının kalkması kişilerin yaşam mekânını genişletmiştir.

Dil değişimleri, yukarıda saydığımız alanlardaki değişimlerin etkisiyle kendiliğinden gerçekleşebileceği gibi, bu değişimlere uyum sağlamak için planlı bir şekilde de gerçekleşebilir. Toplumsal yapı değişmesinde ve teknoloji değişmesinde, planlamacılar dile araçsal olarak bakabilmişlerdir. Kimlik değişmelerinde ise dil hem araçsal hem de sembolik bir özelliğe sahiptir. Dil

¹ Mehmet Uzman, "Değişimin Lokomotifi: Alfabe Devrimi", *Muhafazakâr Düşünce*, sayı 4 2005, s.59

sadece düşünceleri insanlar arasında taşımakla kalmaz, aynı zamanda insanların düşüncelerinin şekillendiği temel bir role de sahiptir. Dilsel açıdan bölünmüş toplumlarda dillerin kültürel sınırlar oluşturması ve sosyal tabakalaşmanın sınırlarını belirlemesi,² uluslaşma sürecinde toplum mühendislerinin çözmeleri gereken önemli sorunlardan biri olmuştur.

Milliyetçiler dil planlamasında, dile salt bir iletişim araç olarak bakmayıp, dilin sembolik özelliğini de dikkate almışlardır. Planlı dil değişimlerinde sembolik ve araçsal ölçütler birbirinden farklı olabilir. Birbirine rakip planlamacıların, dilde değer verdiği semboller de farklı olabilir. Örneğin bir grup dil planlamacısı ulusal dilleri için 'saflık' (özleşme) arayışında olabilirken, diğer gruptakiler ulusal dilin başka dillerden kelime almasında sakınca görmeyebilir.³

Türkiye'de de sanayileşme, matbaa yayıncılığı ve uluslaşma süreçlerinin etkisiyle (ve başka etkileri göz ardı etmeden), 19. yüzyılın başından itibaren ciddi bir dil sorunu yaşandığı ve önemli değişimlerin kaydedildiğini söyleyebiliriz. Örneğin, bugün yüksek eğitilmiş insanların ancak az bir kısmı, Tanzimat Fermanı'nı sözlüğe bakmadan anlayabilmekte; Cumhuriyet öncesinde yazılmış ve hâlâ ilgi gören Türk romanlarının önemli bir kısmı, sadeleştirilmiş baskısı yapılmamışsa lise mezunlarımız tarafından anlaşılabilir. Diğer taraftan, Ö. Seyfettin, Halide Edip, Yakup Kadri gibi edebiyatçıların yaklaşık bir asır önce kaleme aldığı eserler, sadeleştirilmeden, ilköğretim öğrencilerince anlaşılabilir ve zevkle okunmaktadır.

Türkiye'de dil planlanmasının ve dil değişimini yönetmenin gerekliliği konusunda en azından 1850'lerden itibaren resmî çevreler, aydınlar, yazarlar, eğitimciler ve yayıncıların büyük çoğunluğu hemfikir olagelmışlerdir. Planlama ve değişimi yönetmenin nasıl olacağı ise başlangıcından itibaren hep tartışmalı olmuştur. Tartışma daha çok iki kesim arasında geçer: "tasfiyeciler/özleşmeciler" ve "sadeleşmeciler". Özleşmeciler dilin sembolik boyutunu öne çıkarmışlar; sadeleşmeciler ise araçsal boyutuna önem vermişlerdir. Özleşmeciler Jakoben tutumlarıyla, halka yeni bir dil öğretmek, yeni bir kimlik kazandırmaya çalışmışlar ve planlarını gerçekleştirmek için çok fazla vakitlerinin olduğunu düşünmüşlerdir; sadeleşmeciler ise görece olarak daha demokrat çizgide kalarak, halkı aydınlatmak ve millî, kolektif bir ruh oluşturmak için, halkın konuştuğu dili, kökenlerine bakmaksızın Türkçe kabul etmişler, "Türkçeleşmiş olan Türkçedir" sloganını benimsemişlerdir.

² E. J. Jacob and W. R. Beer, 'Introduction', (der.) *Language Policy and National Unity*, Rowmen & Allanheld, 1985, s. 3.

³ W. Fiermen, *Language Planning and National Development*, New York, Mouton Press, 1991, s. 4-5.

Gerek tasfiyeciler gerekse sadeleşmeciler 150 yıldır çeşitli adlarla/kimliklerle ortaya çıkmış; bunlardan bir kısmı kendi dil anlayışlarına uygun ürünler vermekte sıkıntı çekerken, bir kısmı da düşünceleri ile eylemleri arasında tutarlılık sağlayabilmiştir.

Tasfiyecilik karşısında sadeleşmeyi savunan ve dilde değişim anlayışlarını yazılarında uygulama imkânı bulan akımlardan bir tanesi de *Genç Kalemler* dergisi çevresinde oluşan 'Yeni Lisan Hareketi'dir.

Genç Kalemler dergisi, Haziran 1909'da Manastır'da yayın hayatına başlayan ve Ekim 1910'a kadar 8 sayı olarak çıkan *Hüsün ve Şiir* adlı edebî derginin devamı niteliğindedir. *Hüsün ve Şiir*, İttihat ve Terakki liderlerinden Doktor Nâzım'ın iki yeğeni H. Hüsnü ve İsmail Suphi tarafından çıkarılmaktadır. Derginin sorumlu müdürü ise İttihat ve Terakki Genel Merkezi'nden Nesimî Sarım'dır. *Hüsün ve Şiir*'in başyazıları Ali Canip tarafından yazılmaktadır.⁴

Genç Kalemler'in yazar kadrosunda Ali Canip (Yöntem), Kâzım Nâmi (Duru), Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Aka Gündüz gibi genç isimler yer alır. Bu gençlerin ortak özelliği, Türkçülüğü bir kültürel ideoloji olarak benimsemiş olmalarıdır.

Genç Kalemler, 1910 yılının son aylarında Selanik'te yayın hayatına başlamıştır. Derginin 11 Nisan 1911'e kadar çıkan I. cildi, eleştiri ağırlıklı bir edebiyat dergisi görünümüne sahiptir. Bu eleştirilerde, özelde Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin, Halit Ziya gibi Servet-i Fünûn edebiyatçılarının edebiyat anlayışı; genelde ise Tanzimat döneminin Batı etkisinde kalmış edebiyat anlayışı yerilerek, II. Meşrutiyet ile yeni bir edebiyat döneminin başladığı fikri işlenmiştir. Bu yeni edebiyata 'millî edebiyat'⁵ adını uygun bulmuşlardır. *Genç Kalemler* kadrosundan "millî edebiyat" kavramını ilk kullanan ve yazılarıyla çerçevesini belirlemeye çalışan kişi Ali Canip'tir.⁶ Ali Canip "millî edebiyat"tan ilk olarak, Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp dergiye katılmadan, yani 'yeni lisan' hareketi başlamadan önce söz etmiştir.

⁴ Hüseyin Sadoğlu, *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikası*, 2003. s. 141; İsmail Parlatır ve Nurullah Çetin, "Sunuş", 1999. S. XXII; Masami Arai *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, 2003, s. 49-51; Hülya Argunşah; "Millî Edebiyat" *Yeni Türk Edebiyatı*, (Ed.) R. Korkmaz, Ankara, 2004, 199-200.

⁵ *Genç Kalemler Dergisi (GKD)*, 1995, s. 27. (*Genç Kalemler Dergisi*'nin tüm sayıları İ. Parlatır ve N. Çetin tarafından günümüz alfabesine dönüştürülerek, yayına hazırlanmış ve 1999 yılında Türk Dil Kurumu'nca *Genç Kalemler Dergisi*, adıyla tek cilt halinde topluca yayınlanmıştır. Bizim çalışmamızda orijinal metinler değil, 1999 tarihli toplu baskı esas alınmıştır. Daha sonraki dipnotlarda bu eser GKD kısaltmasıyla verilecektir).

⁶ Bilge Ercilasun, *İkinci Meşrutiyet devrinde Tenkit: I. Türkçü Tenkit*, Ankara, 1995, s.121.

MİLLÎ EDEBİYAT

Genç Kalemler'in I. cildinde dikkat çekici iki yazı yer alır. Bunlar Ali Canip'in '*Edebiyat-ı Müstakbelemiz*' ve '*Âti-i Edebîmiz*' adlı denemelerdir. Bu yazılarda Ali Canip, *Servet-i Fünûncuların* ve *Edebiyat-ı Cedîde* akımının edebiyat anlayışını eleştirir. Tanzimat'la birlikte edebiyatın Batılılaştığını, Şark'ın ve avamın ruhuna yabancılaştığını vurgulamaktadır.

İlk makale (*Edebiyat-ı Müstakbelemiz*)'de "edebiyatımızda bir inkılâb-ı mâhsusun fatihası başladı" sözüyle Ali Canip, yeni bir edebî döneme girildiğini belirtir. Bu makalede şunlar savunulmuştur: Edebiyatımız Tanzimat'a kadar Doğu etkisinde kalarak, "yakarış" ve "övgü" derecesinden öteye geçemeyerek, "bir sürü dua kitaplarından başka bir şey meydana getirememiş"; Tanzimat sonrasında ise Batı etkisinde kalarak insancıl ve kozmopolit nitelikli eserler verilmiş olsa da Osmanlı insanının sorunlarını ve farklı kültürel yapısını dile getirmekten, toplumun vicdanı olmaktan uzak olmuştur. II. Meşrutiyet'le birlikte edebiyatta da bir devrim başlamış, soyut düşünceler yerini, sorumluluk sahibi vicdanın sesine bırakmıştır. Böylece edebiyatçılar toplumsal ve kültürel sorunlara eğilerek, yaşadığı toplumun özel havasını yansıtmaya başlamıştır.⁷ Ali Canip, edebiyatın işlevinin toplumların özel sorunlarına ve niteliklerine değinmek olduğunu, "benzerlikten çok farklılığı" dile getirmek gerektiğini düşünür⁸

Ali Canip'in ikinci makalesi (*Âti-i Edebîmiz*)'nde birinci makaledeki duygu ve düşünceler daha ayrıntılı biçimde ele alınır. Türklerin divan edebiyatını benimseyişi, sosyolojik bir bakış açısıyla anlaşılmaya çalışılır: Orta Asya bozkırından Anadolu'ya göç eden Türklerin, "fende Arapları, edebiyatta Acemleri taklit" etmeleri, birtakım nedenlerin zaruri sonucudur. Türkler gördüler ki, hayat ve medeniyetle ilgili ilimler "kızgın Arap çölleri üzerinde neş ü nemâ buluyor; perî-i şî'r-i ilham [şiirin ilham perisi] İran ufuklarında titreşiyordu. Çaresiz Türkler, Arapça düşündüler, Acemce hissettiler". Tanzimatla "Frenkçe düşünmeye ve hissetmeye başladık". Ali Canip, II. Meşrutiyet Devrimi'yle bu yabancılaşmışlık durumunun sona erdiğini, Osmanlılar için artık bir millî hayatın ve millî düşünüşün başladığını, Osmanlı gençlerinin bir millî edebiyat arzusunun bulunduğunu belirtiyor. Refik Halit, Yakup Kadri gibi genç yazarları örnek göstererek, millî edebiyat döneminin başladığı müjdesini veriyor.⁹ Gerek divan edebiyatının gerekse Tanzimat edebiyatının belli bir dönemde işlevlerinin olduğunu, fakat bu iş-

⁷ GKD, s.3

⁸ Hüseyin Sadoğlu, a.g.e. s. 142.

⁹ GKD, s. 26-7.

levlerin tamamlandığını; yeni bir döneme girildiği için, edebiyatın kendini yenileyerek toplumsal değişmeye hizmet etmesinin gerektiğini vurguluyor.

Ali Canip'in bu iki makalesinin konumuz açısından en belirgin özelliği, dil sorununa değinilmemiş ve "kitle-i avam", "inkılab-ı siyasi", "ruh-u millet", "edebiyât-ı millîye", "Cezîretü'l-Arab" gibi Türkçe dilbilgisine uygun olmayan tamlamaların sıkça kullanılmış olmasıdır. Ali Canip, kısa bir süre sonra Ömer Seyfettin'in çağrısına uyarak 'yeni lisan' hareketini başlatanlar arasında yer alacak ve yazı hayatı boyunca sade Türkçeyi başarılı bir şekilde kullanarak konuşma dili ile yazı dilinin bütünleşmesinde önemli hizmetler verecektir.¹⁰

Genç Kalemler kadrosu, edebiyatın millî mi yoksa kavmî mi olması konusunda düşüncelerini netleştirememiştir. Kendilerine eleştiriler yöneltildiğinde, Osmanlı Devleti'ndeki diğer kavimler gibi, kendilerinin de kavimlerinin (Türklüğün) kültürünü savunduklarını, millî bir dil ve edebiyat siyasetini amaçlamadıklarını belirtmek durumunda kalmışlardır. Örneğin, Ziya Gökalp bir okuyucunun yöneltmiş olduğu eleştirileri cevaplandırırken, "siyaset millî bir kıymete hâiz olduğu gibi, lisan da edebiyat da kavmî bir hususiyete maliktir" diyecektir. Türk dili kavmî bir dil, Türk edebiyatı da kavmî bir edebiyattır. Türklerin diğer kavimler gibi kendi dillerini ve edebiyatlarını geliştirmek istemesi normaldir.¹¹

Türkçe bir kavim dili olduğu kadar aynı zamanda resmî bir dildir. Türk kavminin ve Osmanlı milletinin dilidir. Gökalp'ın yorumu bu noktada farklılaşır: "Lisan ve edebiyata gelince, bunlar ancak kavmî olabilir. Osmanlı lisanı Türk lisanıdır. Osmanlı edebiyatı Türk edebiyatıdır. Fakat Osmanlı milleti Türk milleti değildir." Buradan, kavmî olan bir dil ve edebiyatın, özünü koruyarak, siyasetin yararına sunulduğu anlaşılabilir. Türkçenin resmî lisan olması, kültür Türkçülerinin dil konusunda önerilerde bulunmasına ve programlar geliştirmesine engel değildir: "Türkçe Osmanlı milletinin resmî lisanı olmakla içtimaî ve kavmî mahiyetinden tecrit olamaz".¹²

Ali Canip'in '*Millî Lisan ve Millî Edebiyat*' yazısında her milletin dil, edebiyat ve kültür politikasının farklı olacağı ifade ediliyor: Güçsüz bir millet yabancı kültür unsurları karşısında, güçlü bir millet gibi kayıtsız kalmaz. 1789 Devrimi sonrası başka kültürlerle etkide bulunma imkânı yüksek olan Fransız edebiyatının 'kozmpolit' görünmesinde bir sakınca yoktur, hatta siyaseten faydalı da olabilir. Devrim sonrası Fransız edebiyatının kültüralist olması devrimin amaçlarıyla çelişki doğurur. Osmanlı Türkleri için durum

¹⁰ Ali Canip, Cumhuriyet döneminde Türk Dil-Kurumu üyeliğinde de bulunmuştur.

¹¹ GKD, s. 108.

¹² GKD, s. 108-9.

çok farklıdır; “Türkler, vatanlarını kaybetmemek için şimdiye kadar unuttur gibi oldukları benliklerinden bir dakika ayrılmamak lüzumunu hissediyorlar. Ve işte bunun için ‘millî lisan, millî edebiyat’ gibi temenniler, kuru arzular değil, meşru ve tabii iştiyaklardır”.¹³

Dil ve edebiyat burada millî bir unsur olarak ele alınmakta; Osmanlı’nın çözülme ve parçalanma tehlikesi karşısında kolektif ruhun canlandırılması için, kültür unsurlarının yabancı etkilerden arındırılmasının önemi vurgulanmaktadır. Millî edebiyat sadece dil ve şekil olarak değil, içerik olarak da farklı olmalı, Osmanlılık-Türklük bilincinin oluşmasına katkıda bulunmalı, bu bilincin sözcüsü olmalıdır. Tam da bu noktada Ali Canip anlaşılması güç bir çıkış yapıyor. Millî şiirin önemli sözcüsü olarak sunabileceği bir isim olan, halk dili ile hece veznine uygun kahramanlık ve coşku şiirleri yazan Mehmet Emin (Yurdakul)’i içerik yönünden ‘kozmpolit’ edebiyat çizgisinde görüyor: “Eğer millî bir edebiyat bizce yalnız şeklen teceddütte olsaydı, ‘*Türkçe Şiirler*’ sahibi Emin Bey’in eserlerini kozmpolit değil, en büyük Türk şiirleri diye iddia ederdik!”¹⁴ Mehmet Emin’e koyulan bu rezervin nedeni, bu sıralar şairin ‘dilde tasfiyecilik’ politikasını savunduğu için, kitleler tarafından kabul görmeyen Türk Derneği çevresinde yer alması olabilir. Mehmet Emin’e bir eleştiri de Ö. Seyfettin’den gelmiştir. Ömer Seyfettin’e göre, edebî yenileşmenin iki boyutu vardır: (1) Millî ve toplumsal duygu ve düşünceleri işlemek. (2) Söylenenleri ve yazılanları halkın lisanı ile yazmak. Bu arada onun muhafazakârlığı eleştirmesine rağmen, birçoklarına göre gelenekçi kaldığı görülür. Örneğin edebiyatta yenilik veya millî edebiyat taraftarlarının birçoğu şiirde aruz vezni yerine hece vezninin kullanılmasını savunurken, Ö. Seyfettin tam tersini savunur: “Hele aruzu atıp Mehmet Emin Bey’in hecâî vezinlerini hiçbir şair kabul etmez”.¹⁵ Edebiyatın yenileştirilmesinde yazı dili ile konuşma dilinin birleşmesini önemli bir adım olarak gören Ömer Seyfettin’in, sade bir Türkçeyi başarılı biçimde kullanan Mehmet Emin’i dışlaması dikkat çekicidir.¹⁶ Gelecekte şairlerin önemli bir kısmının Mehmet Emin’in dil ve üslubunu tercih edebileceği ve şairin “millî şair” olarak anılacağı öngörülememiştir.¹⁷ Nitekim Z. Gökalp 1923’te yayınlanan *Türkçülüğün Esasları*’nda Mehmet E-

¹³ GKD, s. 133.

¹⁴ GKD, s. 134.

¹⁵ GKD, s. 75-81.

¹⁶ İsmail Habîb, *Edebî Yeniliğimiz*, İstanbul, (tarihsiz) s. 439.

¹⁷ Mehmet Emin Türkçe şiirler yazarken kendisi de, kullandığı şiir dilinin ve edebî yolun geleceğini pek açık göremiyordu. Recâizâde Ekrem’e yazdığı bir mektupta kendisinin aydınlatılmasını istiyor ve “doğru yolda mı yürüyorum, yoksa uçurumlara mı düşeceğim?” diye soruyordu İsmail Habîb, *Edebî Yeniliğimiz* (tarihsiz) s. 424.

min'in hakkını teslim ederek, onu "halk lisanında, halk vezninde milliyetper-verâne şiirler" yazan "Türk şairi" olarak anacaktır.¹⁸

Ali Canip'in 'Millî Lisan ve Millî Edebiyat' yazısı için son olarak şunu söyleyebiliriz: Millî lisan ve millî edebiyat alt başlığını taşıyan bu yazıda, dil ve edebiyat kavmi (etnik/kültürel) kimliğin unsurları olarak değil de siyasal (millî) kimliğin unsurları olarak sunulmasına; Osmanlılık ile Türklük kavramları bir tutulmasına ve zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılmasına karşın, yazarın düşüncesi çok açık değildir. Ercilasun'un da tespit ettiği gibi, Ali Canip bu yazıda "millî edebiyatı açıkça tarif etmemiş"tir.¹⁹ "Türk edebiyatı", "Osmanlı edebiyatı" ve "Turanî edebiyat" ifadelerinin, birbirinin yerine gelişigüzel (ve belki de kasıtlı olarak) kullanılmış olması, çeşitli tepkilere neden olmuştur.

"Millî edebiyat" adlandırmasına Köprülü Mehmet Fuat Bey'den bir itiraz gelir. Ali Canip bu itiraza cevap olarak kaleme aldığı "Millî, Daha Doğrusu Kavmi Edebiyat Ne Demektir?" yazısında, malzemesi kavmi bir unsur (dil) olduğu için edebiyatın beynelmilel değil, kavmi olacağını savunur. Milletın siyasî bir cemaat, kavmin ise kültürel bir cemaat olmasından dolayı bu ikisinin birbirinden ayrıldığı; "kavim" ile "ırk"ın da farklı şeyler olduğunu vurgular. "Kavim bizce 'lisanî bir cemaat'ten başka bir şey değildir. Bir lisanla konuşanların toplamı bir kavimdir. Bir kavim teşkil edebilmek için bu fertlerin bir ırktan neşet etmesi icap etmez".²⁰ Bir kavimden olmanın belirtileri, o kavmin dilini kullanmak ve kendini kavme ait hissetmektir: "Bu asırda 'kavmiyet' lisanla beraber vicdanda yaşayan bir mahiyettir. Türk olmak için 'ben Türk'üm demek yeterlidir". Ali Canip daha önceden kaleme aldığı "Âti-i Edebimiz" yazısında 'millî edebiyat' olarak adlandırdığı yeni edebiyatı,²¹ burada, 'kavmi edebiyat', yani 'Türk edebiyatı' ve 'Turan Edebiyatı' olarak adlandırmakta.²² "Millî, Daha Doğrusu Kavmi Edebiyat Ne Demektir?" yazısının başlığı da, sanki daha önceden 'millî edebiyat' ifadesinin sehven kullanılmış olduğunu ima etmektedir.

ULUSAL DİLİN ADI

Genç Kalemler dergisinin ilk cildinde dil üzerine tek bir yazı bulunmakta. Bu, Kâzım Namî'nin "Türkçe mi Osmanlıca mı?" başlıklı makalesidir. Dil meselesi I. ciltte önemli bir yer tutmasa da bu döneme 'Yeni Lisan Hareketi'nin ku-

¹⁸ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul, 1986, s. 6.

¹⁹ Bilge Ercilasun, a.g.e. s. 123.

²⁰ GKD, s. 164.

²¹ GKD, s. 27.

²² GKD, s. 163-5.

luçka evresi diyebiliriz. Kâzım Nami, Osmanlı Türklerinin kullandığı dilin Osmanlıca değil Türkçe olduğunu şu gerekçelerle ortaya koyar: "Dilimizin aslı Türkçedir. Osmanlı Türkleri Avrupa ve Afrika'nın bir kısmı ile Orta ve Kuzey Asya'da "büyük Turan ailesi"ndendir. Tarihî olaylarla bu kavmin ırkî ve lisanî farklılıklar göstermesi, özlerini kaybedecek kadar birbirinden ayrılmış olmalarını gerektirmez. Osmanlı Türkleri Batı Asya Türklerindedir. Gelenekleri ve dilleri sayesinde varlıklarını koruyabilmişlerdir. Türkler "din ve medeniyete verdikleri önemden dolayı" Arap ve Fars dillerinde eserler ve divanlar yazmış olmalarına rağmen, kendi lisanlarını unutmamışlardır. Yalnız, Arapça ve Farsçadan birçok kelimeler almışlar ve bu kelimeleri Türkçeleştirmişlerdir. Edebiyat lisanı denilen, Arapça ve Farsça kelimelerle terkip (sentez) edilen yazı lisanının halk tarafından anlaşılması doğaldır. "Sade bir dil kullanan edebiyatçıları iptidâî tahsil görenler bile anlamakta. Halkın lisanının üzerinde ağdalı bir lisan kullanmak takdir edilecek bir şey değildir."²³

Kâzım Nami, Osmanlılık kavramının Osmanlı Devleti'ndeki tüm unsurlara ait bir sıfat olduğunu ve bu unsurların her birinin kendilerine özgü birer dilleri ve edebiyatları bulunduğunu belirtir. Türklerin de diğer unsurlar gibi kendilerine özgü bir dil ve edebiyatlarının bulunmasının doğallığını vurgular. Türkçeyi savunduğu için siyasî Türkçülük ile itham edilmemesi gerektiğini hatırlatma ihtiyacı hisseder: "Burada siyasî bir fikre tabi etmediğimizi temin eyleyebiliriz. Bizim nazarımızda Türklük, Osmanlılık namuna her zaman feda edilir. Bir unsur-perest [kavimci-Türkçü] olmaktan ziyade bir milliyet-perver [Osmanlı milliyetçisi] olmayı şeref biliriz."²⁴ Bu temkinlilik, *Genç Kalemler*'de hep korunacak bir özelliktir.

Var olan dilin adı Türkçe olarak belirlendikten sonra, bu adlandırmanın pratikteki faydalarına değinilir: Türkçe basit bir dildir. Yalnız dilbilgisi ve imla yönünden düzenlenmeye ihtiyacı bulunmaktadır. Arapça ve Farsça dilbilgisi kuralları, bazılarının söylediği gibi bir zenginlik değil, dili zorlaştıran unsurlardır. Dil sadeleştirilince dilin Türkçe olduğu ortaya çıkar. Kâzım Nami, "otuz milyon Osmanlıya bu az zamanda dili öğretmek mecburiyetindeyiz" derken, Türkçeyi Türk kavminin dili olduğu kadar, Osmanlı milletininki olarak da görmektedir.²⁵ Bunun, kültürel Türkçülerin ortak özelliği olduğunu söyleyebiliriz. Türk dili, Türklerin kavmi, Osmanlı Devleti'nin resmî (millî) dilidir. Türkler Osmanlı'da ana unsurdur: Türkçe, Türk kültürü ve Türk edebiyatının canlandırılması, korunması üzerine konuşulduğunda

²³ GKD, s. 39.

²⁴ GKD, s. 40.

²⁵ GKD, s. 40.

aynı anda Turancılık, kültür Türkçülüğü, Osmanlılık veya Türk milliyetçiliği düşüncelerinin sözcüsü durumuna gelinmektedir. İttihatçıların kafalarında bu akımlar/düşünceler arasındaki sınırlar kalın çizgilerle belirginleşmiş değildir. Kâzım Nami'nin de Türkçenin Osmanlı vatandaşlarına öğretilme mecburiyetini hissetmesi, onun kültürel saflaşma arayışında olanlardan farklı olarak, Türk diline siyaset cephesinden ve pratik amaçlarla da baktığını gösterir.

Kâzım Nami'nin yazısında şu hususlar vurgulanmakta:

1.Osmanlı Türkleri Turan ailesinin bir üyesidir,

2.Osmanlı Türklerinin dili Türkçedir,

3.Arapça ve Farsçadan kelimelerle bir terkip (sentez) haline gelen 'edebiyat lisanı' ile yazılanları halkın anlamaması normaldir,

4.Sade bir lisanla yazılanları okur-yazar olan herkesin anlaması mümkündür,

5.Osmanlıdaki tüm unsurların kendilerine özgü bir kavmi edebiyatı ve dili olduğu gibi, Türk kavminin de kendilerine özgü bir edebiyat ve bir dili vardır. Türk edebiyatı ve Türk dilini savunmak ile Osmanlılık arasında bir çelişki yoktur. Birincisi kültürel bir hareket, ikincisi ise siyasî bir harekettir. Osmanlı Türkleri kavim olarak Türklüğe, millet olarak Osmanlılığa aittir,

6.Dilin sadeleştirilmesi Türk kültürüne bir hizmet olduğu kadar, Osmanlı devletine de bir hizmettir. Türk dilinin sadeleşmesiyle otuz milyon Osmanlı vatandaşı daha kısa bir sürede okur-yazar olabilecektir.

Burada ilk beş maddenin Türkçeyi Türk kavminin (etnisitesinin) kültürel bir unsuru olarak sunduğu görülür. Osmanlı'da diğer etnik unsurlar için normal olan bir şeyin Türkler için talep edilmesinin ötesinde, bu maddeler siyasal bir içeriğe sahip değildir. 6. Madde ise 30 milyon Osmanlı vatandaşını okur-yazar yapma ihtiyacından bahseder ve daha iyi bir eğitimin verilebilmesi için sadeleşmenin kaçınılmazlığını savunur.²⁶ Osmanlı milletinin dili Türkçedir. Türkçe Osmanlı siyasal kültürünün bir aracı olduğu için, sadeleşmenin resmî kültüre ve siyasal sosyalleşmeye de hizmet edeceği vurgulanır. Fakat burada hemen hatırlatalım ki, Kâzım Nami, Türkçenin Osmanlı milletinin dili olduğunu yazısında sadece bir cümlede ima eder. Türk kavmini, kültürünün bir parçası olan diline sahip çıkmaya yöneltme, bu yazının odağını oluşturur. Türk dilinin Arapça ve Farsçadan kelime ve kurallar olarak Osmanlıca haline gelmesine, sonuçları hem Türkler hem de diğer Os-

²⁶ Masami Arai, *a.g.e.* s. 58.

manlı vatandaşları için iyi olmayan, sosyolojik ve tarihsel bir olgu olarak bakmaktadır. Bu süreçten kimsenin sorumlu tutulmaması ve yazıda saldırgan, ötekileştirici bir üslup kullanılmaması dikkat çekicidir.

Kâzım Nami'nin *Genç Kalemler*'in birinci cildinin 4. sayısında çıkan *'Türkçe mi Osmanlıca mı?'* yazısı II. ciltten itibaren derginin politikası haline gelen 'yeni lisan' programının naif, yetkinleşmemiş bir savunusu olarak görülebilir.²⁷

EDEBİYATTA DEVRİMİ DİLDE DEVRİMLE TAMAMLAMAK

Ali Canip, *Genç Kalemler*'in birinci dönem yazılarında 'millî edebiyat'tan ve 'edebiyatta devrim'den söz etmesine rağmen, dil sorununa değinmemiştir. Ömer Seyfettin²⁸ bunu önemli bir eksiklik olarak görüyor olmalı ki, Ali Canip'e bir mektup yazarak edebiyatta gerçekleştirilecek devrimin ancak bir dil devrimi ile birlikte yürütülebileceğini hatırlatır ve işbirliği önerisinde bulunur. Ömer Seyfettin'in mektubunda dilde "tasfiye"nin gerekli olduğu, fakat bu tasfiye yapılırken çok dikkatli olunması gerektiği vurgulanmaktadır. Tasfiye işlemi yaparken "Türkleri Asya'nın karanlıklarına götürmeye çalışmayacağım" demesinden, Ö. Seyfettin'in daha önceki tasfiyecilerin (Örn. Türk Derneği) deneyimlerinin başarısızlıkla sonuçlandığını gözlemlemiş olduğu anlaşılabilir. Dil, halka bir şeyler anlatma arzusu olan çağdaş edebiyatçılar ve aydınlar için bir iletişim aracı olarak görülmekte. Araçsal bir yaklaşımla, dilin iletişim sorunu çıkaran unsurlardan arındırılması savunulmaktadır: "Arapça, Farsça terkiplerin hiç lüzumu yok, bunlar ancak süs içindir. Kimin gösterecek, teşhir edecek fikri yoksa onları çok kullanmıştır. Eğer terkipler terk olunursa, tasfiyede büyük bir adım atılmış olmaz mı?"²⁹ Ö. Seyfettin, hem "tasfiyeciliği" hem de "sadeleşmeciliği" savunur. Arapça ve Farsça terkipleri (tamlamaları) gereksiz süsler olarak gördüğünde, dilbilgisi yönünden bir tasfiyecidir. Aynı şekilde, "Türkleri Asya'nın karanlıklarına götürmeye çalışmayacağım" derken de özleşmeciliği içermeyen bir sadeleşme politikasını savunur.

Ömer Seyfettin'in 28 Ocak 1911 tarihli mektubuna Ali Canip olumlu yaklaşıyor. *Genç Kalemler*'in II. cildinde Ali Canip'in yanında yayın kurulunda Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp (o zamanlar İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin merkez-i umumî azasıdır) isimlerini de görüyoruz. Ziya Gökalp'ın dergiye katılımı İTC'nin desteğini de beraberinde getirmiştir.³⁰

²⁷ Masami Arai a.g.e. s. 56-7.

²⁸ Ömer Seyfettin bu sırada Bulgaristan sınır boylarında bölük komutanı olarak görev yapan bir üsteğmendir. 1910'da askerlik mesleğinden ayrılarak Selanik'e yerleşir.

²⁹ Ömer Seyfettin, *Dil Konusunda Yazılar*, Ankara, 1989, s. 21

³⁰ Habib Sevük, a.g.e., s. 438

Burada *Genç Kalemler* dergisi ile İttihat ve Terakki Cemiyeti arasındaki ilişkiye değinmekte fayda var. Ziya Gökalp o sıralar İTC merkez-i umumî üyesidir. Ali Canip, Ziya Gökalp'a Ömer Seyfettin'in dil ve edebiyatta devrim için iş birliği öneren mektubundan bahseder ve bu konuda yardımını ister. Z. Gökalp'ın bu teklife yaklaşımı olumlu olmuştur.³¹ Daha sonra Z. Gökalp, Cemiyette bu konuyu gündeme getirmiş olmalı ki, 25 Mart 1911'de A. Canip İTC genel merkezinden bir mektup alır. Bu mektupta A. Canip'e genel merkezin kendisini *Genç Kalemler*'in başyazarlığına atadığı ve kendisine malî yardımda bulunulacağı bildirilmektedir. A. Canip bu öneriyi İTC'nin derginin içeriğine karışmaması kaydıyla kabul eder.³² Anlaşıldığı kadarıyla, *Genç Kalemler* ile İTC arasında yarı organik bir ilişki bulunmaktadır. Bu açıdan, derginin gündeme getirdiği 'yeni lisan' programının İTC'nin dil politikasını yansıttığını söylemek yanlış olmaz.³³ İTC'nin 1908 siyasal devrimini yaptıktan sonra devrimi pekiştirmek için toplumsal ve düşünsel bir dönüşüm gerçekleştirecek gençlerin yetiştirilmesine önem verdiği, Gökalp'i de 'Gençlik İşleri'ni organize etmekle görevlendirdiği bilinmekte. İTC'nin *Genç Kalemler*'e desteği bu politika ile örtüşmektedir. *Genç Kalemler*'in yazar kadrosu her gün İTC kulübünde buluşup dil, edebiyat ve felsefe tartışmaları yapıyor, bu tartışmalar dergideki yazılara malzeme oluyordu.³⁴

Genç Kalemler dergisinin II. yayın dönemi 11 Nisan 1911'de başlar. Dilde milliyetçiliğin yayın organı olarak bilinen *Genç Kalemler* dergisinin 'Yeni Lisan Hareketi' ile özdeşleşmesi, bu II. dönemde yeni lisan programının derginin yayın politikası ve birinci amacı haline gelmesinden kaynaklanır. Toplam 33 sayı olarak yayınlanan *Genç Kalemler*'in 27 sayısı II. döneme aittir.

YENİ LISANCILARIN DİL ANLAYIŞI

'Yeni Lisan Hareketi', *Genç Kalemler* Dergisi'nin II. cildinin ilk sayısıyla başlar. Bu cildin tüm sayılarında dergi başlığının (*Genç Kalemler*) üzerinde "Yeni lisanın tāmimine hizmet eder" şîarı yer alır. Yazarları değışse de der-

³¹ Ziya Gökalp, *a.g.e.* s. 9.

³² Masami Arai, *a.g.e.* s. 59-60.

³³ II. Meşrutiyet döneminde İTC, Türk kültür hareketi ve Türk milliyetçileri ile yakın ilişki içinde olmuştur. Parti ve hükümet politikası olarak açıktan savunamayacağı (ya da savunmadığı durumlarda) Türkçülük ideolojisinin öncülerine para desteğinde bulunmuş, devletin yayın organlarında bu kişilerin yazı yazmaları teşvik edilmiştir. Murat Belge'nin de belirttiği gibi, "Bu durum, Türkiye tarihinde politik yapının genel kültürel yapıya müdahale ve onu belirleme biçimleri göstermesi bakımından ilginçtir." (bkz. Murat Belge, 'Türkçe Sorunu', *Yazko Edebiyat* 1982 Yıllığı)

³⁴ Masami Arai, *a.g.e.* s. 76.

ğinin bundan sonraki sayılarının birinci yazıları hep 'Yeni Lisan' başlığıyla çıkar. 'Yeni lisan'ın teori ve uygulamasını göstermek *Genç Kalemler*'in yayın amacı haline gelmiştir. Bu nedenle, *Genç Kalemler*'in II. ve III. cildine "ilk Türkçe dil dergisi" demek mümkündür. II. ciltte *Genç Kalemler* çevresinin dil anlayışı açıklanmaya çalışılmıştır. III. (ve son) ciltte ise 'Yeni Lisan Hareketi'nin bıraktığı izlenimler ve bu harekete yöneltilen eleştirilere yer verilir. Son ciltte dergi kadrosunun dil konusundaki yazıları, yok denecek kadar azdır. Yeni lisan hakkında söylenmesi gerekenler derginin II. cildinde söylenmiş gibidir. İkinci ciltte *Yeni Lisan* başlıklı yazılar incelendiğinde, bir süre sonra tekrara düşüldüğü görülür. Yazılarda dilde sadeleşme özendirilmeye, sadeleşmenin prensipleri belirlenmeye, İstanbul Türkçesi yaygınlaştırılmaya ve Türkçenin yeterliliği ile güzelliği ispatlanmaya, sade lisanla millî bir edebiyat oluşturulmaya çalışılmıştır.

'Yeni Lisan' başlıklı yazılar Ömer Seyfettin, Ali Canip, Ziya Gökalp ve *Genç Kalemler* Tahrir Heyeti tarafından yazılmıştır. II. cilt 5. sayıdan itibaren 'Yeni Lisan' yazılarının altındaki imzanın *Genç Kalemler* Tahrir Heyeti'ne ait olduğu görülür. Bu çerçevede söylenenler, artık kişilerin görüşleri değil, kurumlaşmış olan derginin görüşü, zaman zaman da İttihatçıların görüşleri olarak sunulur.

Bu yazıların en önemlisi, şüphesiz 'Yeni Lisan Hareketi'nin beyanname niteliğindeki, Ömer Seyfettin'in (?) rumuzu ile yayınladığı 'Yeni Lisan' başlıklı ilk yazıdır.

ÖMER SEYFETTİN'İN YENİ LİSAN YAZILARI

Belli bir alanda yeni bir hareketin başlaması, o alanda önceden var olan şeylerin belli bir çevre tarafından yetersiz bulunduğu ve beğenilmediği anlamına gelir. Bu nedenle, yeni bir hareketin, yeni bir düşüncenin ilk ortaya çıkışında, mevcut durumu eleştirmesi ve ötekileştirmesi beklenir. Fakat toplumsal ve kültürel alanda başarılı olmuş hiç bir yenilik düşüncesi ve hareketi geçmişten tamamen kopmaz. Toplumsal ve kültürel yeniliklerin başarılı olması için, belli bir kimlik mekânında temellenmesi gerekliliğini yenilikçiler dikkate almak zorundadırlar. Bu durumda yenilik, tarihin ve geleneğin seçici bir şekilde yeniden kurgulanmasını gerektirir. Ön plana çıkarılanlar ile geri plana itilenlerin veya hatırlanması gerekenler ile unutulması gerekenlerin bir tasnifi yapılmalıdır. Bu çerçevede, 'yeni lisan' ifadesi, yeni bir dilin kurgulanması veya kabul edilmesi değil, mevcut dile karşı yeni bir yaklaşımın benimsenmesi anlamına gelmektedir.

Ömer Seyfettin'in ötekileştirmek istediği veya savaş açtığı şey, halk tarafından konuşulmayan, yalnız kendisiyle meşgul olanların zevkine hitap eden eski lisanıdır. Bu nedenle, yazının girişinde eski lisanın ne olduğu açıklanır. Ö. Seyfettin tarihsel olgulardan hareket eder: "Din ve edebiyatı bize Araplar ve Farisiler öğretmiştir... İlk zamanlar, Arapça ve Farsça birçok kelime lisanımıza girmiştir. Bunun kat'iyen zararı yoktur." Ancak bu arada Arapça ve Farsçadan dilbilgisi kuralları da alındığı için, Türkçe dengesini kaybederek; son derece sun'î bir hal almıştır. Yabancı kelimelerin değil, yabancı dil bilgisi kurallarının dili bozduğu, dilin yabancı kelimelerden değil, yabancı dilbilgisi kurallarından arındırılması gerektiği tezi savunulmaktadır. 'Yeni Lisan Hareketi', tüm yazılarında bu çerçeveye uyacaktır. Hareketin öncüleri, *Genç Kalemler* dergisi yayın hayatından çekildikten sonraki yazılarında da istikrarlı bir biçimde, aynı dil politikasını savunmuşlar ve uygulamaya çalışmışlardır³⁵.

Burada eski dilin sun'î bir dil haline gelme sürecinde Türk diline "ihamet edenlerin!" listesinin yapılmamış olması; dahası ihtiyaçtan dolayı yabancı dillerden kelime ve terim alanların bir nevi hoşgörüle karşılanması dikkat çekicidir. Fakat aynı tutum (hoşgörü) edebiyatçılar değerlendirilirken devam ettirilmez. Şark edebiyatını taklit edenlerin eserlerine bakıldığında "soğuk", "iğrenç" ve "ahlaksız" telmihlerin bulunabileceği belirtilir. Ö. Seyfettin'e göre, Tanzimat öncesinde edebiyat "*saray edebiyatı*" idi; Tanzimat dönemi edebiyatı ise "*salon edebiyatı*"dır. 1910'lara kadar olan edebiyatı Doğu (İran) etkisinde ve Batı (Fransız) etkisinde olmak üzere iki döneme ayırır. Edebiyatımız Fars ve Fransız etkisinde olduğu için millî duyguya ve zevke muhalif eserler ortaya çıkmıştır. "[A]sırlardan beri bizi millî bir edebiyattan mahrum bırakan eski ve sun'î lisan terk" edilince, millî bir edebiyatın da oluşacağı belirtilir.

Hem millî bir edebiyatı canlandırmak hem de II. Meşrutiyet'le başlayan 'yeni hayat'a uyum sağlayabilmek için Türklerin kendilerine ait olan doğal bir dile ihtiyacı vardır. "Eski lisan hastadır. Hastalıkları içindeki lüzumsuz ve ecnebî kâidelerdir". Bunun için Arapça ve Farsça tamlamaların ve çoğullaştırmaların terk edilmesi gerekir. Ö. Seyfettin, eski dilin yerine geçecek, sade dille yazılan eserlerin daha fazla satacağını ve okunacağını belirtir. Bu değişimden hem yazarlar hem de halk kârlı çıkacaktır. Yeni lisanın kullanılması düşünme ve inceleme merakını artıracak, halkın aydınlanmasını kolaylaştıracaktır.

³⁵ Ömer Seyfettin, *a.g.e.* s. 113-8; Ziya Gökalp, *a.g.e.* s. 130-2; Ziya Gökalp, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, İstanbul, 1992, s. 16-19.

Eski dil ve eski edebiyat anlayışı eleştirildikten sonra Ö. Seyfettin 'yeni lisan' anlayışının ne olduğunu anlatmaya geçer. Önce yeni lisancılardan 'tasfiye' anlayışını ortaya koyar. Yeni lisancılardan tasfiye anlayışının Türk Derneği'nin tasfiye anlayışından farklı olduğunu belirtme gereği duyar.³⁶ İslamlik öncesi Orta Asya Türk diline dönme arayışlarının "bir intihar" olduğunu belirtir. "Hayır, beş asırdan beri konuştuğumuz menus [alışılmış] denilen Arabî ve Fârisî kelimeleri mümkün değil terk edemeyiz. Hele aruzu atıp Mehmet Emin Bey'in hecâî vezinlerini hiçbir şair kabul etmez. Konuştuğumuz lisan, İstanbul Türkçesi en tabîî bir lisandır... Yazı lisanı ile konuşma lisanını birleştirecek edebiyatımızı ihya yahut icat etmiş olacağız." Yazı lisanı ile konuşma lisanını birleştirmek, zor olmayan, "biraz fedakârlıkla" herkesin yapabileceği bir şeydir. Fedakârlık; yazıya süs katan Arapça ve Farsça dilbilgisi kâidelerinin terk edilmesidir. Süsten vazgeçilerek, duygu ve düşünceye önem verilmelidir.

Türk dilini "dağınık, meçhul, istidatsız" yapan şey Arapça ve Farsça kelimeler değildir. Bir ihtiyaçtan dolayı Türk diline girmiş olan kelimeler, artık Türkçe olmuştur. Süs ve sanat için kullanılan yabancı kelimelere gelince, Farsça ve Arapça dilbilgisi kuralları terk edilince, bu kelimeler de yazı dilinde kaybolacaktır. Türkçe dilbilgisi tanınmalı ve yabancı kâideler terk edilmelidir. Yabancı edatlar ve tamlamalar kesinlikle kullanılmamalıdır. İlmî, fennî ve edebî istilahlara (terimler) şimdilik dokunamayız. Dilimizde yalnızca Türk dilinin kâidelerine yer verilmelidir. Yeni lisan "başka bir şeydir, saftır, temizdir; Fuzulî ve Nef'î lisanının bir karikatürü, bir taklidi, bir harâbesi değildir."

Ö. Seyfettin yeni lisanı, 1908 siyasi devrimini tamamlayacak olan ilmî, edebî ve içtimaî devrimin bir aracı olarak görür. "İşkodra'dan Bağdat'a kadar bu kıt'ayı bu Osmanlı memleketini işgal eden Turanî ailesi, Türkler, ancak kuvvetli ve ciddi bir terakki ile hâkimiyetlerini, mevcudiyetlerini muhafaza edebilirler. Terakki ise ilmin, fennin, edebiyatın hepimizin arasında intişarına vâbestedir. Ve bunları neşir için evvela lâzım olan millî ve umumî bir lisandır. Millî ve tabîî bir lisan olmazsa ilim, fen, edebiyat yine bugünkü gibi muamma halinde kalacaktır. Asrımız terakki asrı, mücadele ve rekabet asrıdır. Biz bir köşeye çekilip Nedim'in parlak fakat tabiata muhalif terkiplelerini terennüm edersek mezarımızı kendi elimizle kazmış oluruz. Esaslarıyla, kâideleriyle yaşayacak olan Türkçe yazalım."

³⁶ Türk Derneği'nin tasfiye anlayışı için bkz. Bilgi Ercilasun, *a.g.e.* s. 88-9; Yusuf Ziya Öksüz, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi, Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Ankara, 1995, s.154; Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Ankara, 1972, s. 300-312; Masami Arai, *a.g.e.*, s. 23-48; Hüseyin Sadoğlu, *a.g.e.*, s.127-140

Genç Kalemler çevresi yeni lisanı niçin savunuyor? Dilde ikiliği ortadan kaldırmak için; halkın konuştuğu dili yazı dili haline getirerek halkın okur-yazarlığını artırmak, eğitimini sağlamak için; Türklüğün değerlerini korumak için. O zaman ilk akla gelen, var olan Türkçe lisanı kullanmak olacak. Ama bu kadarının yeterli olmadığını, yeni lisanın aynı zamanda 'ihya' ve 'icat' edilmeye muhtaç olduğunu anlıyoruz: "Ey Gençler! Hepiniz yeni lisanı *ihya* ve *icada* çalışınız... Yazdığınızı herkes anlarsa, severse kitaplarınız çok satacak, zengin olacak, sa'yinizin mükâfatını göreceksiniz." Yazılarını eski lisanla yazmaya devam eden muhafazakâr gençlerin "şahsî menfaatleri yanında, âli, muhterem, büyük bir menfaat, millî menfaat de kaybolacaktır. Bunun için mesulsünüz... Sizden sonra gelecek olan nesil idrakinize rağmen, muhafazakâr ve maziye muhip kaldığınızı görürse size ebedî lânetler edeceklerdir"³⁷.

Hobsbawm³⁸ uluslar inşa edilirken, geleneğin yeniden kurgulandığından ve icat edildiğinden söz etmektedir. Yeni lisan Türkçedir; Anadolu insanının, İstanbullu hanımların konuştukları dildir. O zaman 'icat' dan değil öğrenmeden söz edilmesi gerekir idi. Ne var ki, halk dilinde yazma geleneği güçlü olmadığı için ve bölgeler arasında ağız farkı olduğu için, yazarların, edebiyatçıların, bürokratların ve aydınların merkezîleşmiş bir yazı dili oluşturmaları (icat etmeleri) gerekmektedir. Merkezîleşmede izlenen yol genellikle, halkın önemli bir kısmı tarafından kullanılan ve öğrenilmesi kolay olan yöre ağzının yaygınlaştırılması olmuştur. Bu, belki tuhaf gelebilir, ama bir hesap işidir. Bu hesabı ilk olarak İsmail Gaspıralı yapmış, Kırmıda yayınladığı 'Tercüman' gazetesini İstanbul Türkçesi ile çıkarmış ve İstanbul Türkçesinin Türk dünyasına yayılmasında önemli katkıda bulunmuştur.³⁹ "Dilde, fikirde, işte birlik" sloganıyla ortak bir Türk kimliği oluşturmaya çalışmış ve bu yönde Osmanlı aydınlarıyla işbirliğine gitmiştir.

Ö. Seyfettin'in *Genç Kalemler*'de 'Yeni Lisan' adıyla (C. II, S. 3) bir yazısı daha yayınlanır. Yazı, değişik dillerden kâideler alınarak oluşturulmuş eski lisanın doğal olmayan, tedarik ve tahsil edilemez, anlaşılabilir bir "ucube" olduğu tespiti ile başlar. Ö. Seyfettin, yeni lisanın yoktan var edilen bir lisan olmadığını, gençlerin zaten var olan dilde yazmaya başlamasıyla gündeme geldiğini belirtiyor. Türklerin eğitim alanındaki geri kalmışlığının önündeki engellerden biri olan dil sorununun, yazı dili ile konuşma dilinin birleştiril-

³⁷ GKD, s. 75-81.

³⁸ Eric J. Hobsbawm, "Introduction: Inventing Traditions", 1984.

³⁹ Ağâh Sırrı Levend, *a.g.e.*, s. 340; Hakan Kırmımlı, "İsmail Bey Gaspıralı; Türklük ve İslamlık", *Doğu-Batı*, S.31, 2005.

mesi sonucu aşılacağını söylüyor.⁴⁰ Bu yazıda, Ömer Seyfettin'in dile kültürel bir tutuculukla değil, faydacı bir cepheden baktığı görülmektedir.

ALİ CANİP'İN DİL, MİLLET ve KAVİM ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ

Genç Kalemler' de 'Yeni Lisan' adıyla yayınlanan ikinci yazı A. Canip ve Z. Gökalp'a aittir. Yazı iki bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümü A. Canip, ikinci bölümü Z. Gökalp yazmıştır. A. Canip yazısına, 1908 Devrimi'nden sonra ortaya çıkan edebî ürünlerde yazarların "yalancı bir süs lisanı olan dünkülerin dilinden pek fazla ayrılmadıkları" yakınmasıyla başlar. Milletleşme sürecinde okuyucu kolektifleşmiştir. Yazılan her şey millete hitap etmelidir. A. Canip, "Türk ruhuna hitap eden şiirde bir acem lisanına" haklı olarak hiddetlendiğini; ancak lisanı salt bir edebiyat meselesi olarak değil, siyasi İhtilal'i (Meşrutiyet'in ilânı) tamamlayan bir inkılâbın parçası olarak gördüğünü belirtir. Şöyle düşünmektedir: Anadolu halkının eğitilmesi gerekmektedir. Eski lisan halka yabancı olduğu için, halkın kurtuluşuna aracılık edemez. Vatanın kurtuluşu için "yeni bir lisan lazım" gelmektedir. Vatanı ve gençliği kurtaracak olan "yeni lisan"dır. "Çünkü yaşamak isteyen bir millet içinde eskiye merbut kalmak gibi büyük bir cürüm, büyük bir cinayet yoktur".⁴¹

Ali Canip'in bu yazısında yeni lisan ile ilgili haberlere de yer verilmiştir. Bu yazıdan, Selanikli gençlerin bir tercüme heyeti oluşturarak, Batı dillerinden edebî, ilmî ve fikrî eserleri tercüme etmeye başladıklarını; İTC mektepleri için hazırlanan yeni kitapların yeni lisanla yazıldığını; tasfiye edilecek dilbilgisi kurallarının yakında belirleneceğini ve İzmir'de yayına başlayacak bir derginin yeni lisanın yayılmasına hizmet edeceğini öğreniyoruz.

Ali Canip'in yeni lisan üzerine ikinci yazısı (GK, C. II, S. 3) '*Millî Lisan ve Millî Edebiyat*' başlığı ile yayınlanır. A. Canip eski lisanın "Veysi ve Nergisi gibi iki zalim kalemin elinde büsbütün" yapaylaştığını; daha önceden "çok kere noksan ve bazen de yanlış" şekilde ortaya konulmuş düzeltme ve yenileşme hareketinin II. Meşrutiyet Devrimi'yle birlikte hâkim bir duruma geldiği belirtilir. Devrim ile birlikte düşünce biçimleri de değişmiştir: "Osmanlılık kendisini hissetti ve aramaya başladı. Artık ecebilikten, mevcudiyetini tanımayıştan uzaklaştı". Eski "kozmpolit", "vatansız" lisandan uzaklaşarak lisan ile çevre (halk) arasında bağ kurulmaya başlanmıştır.⁴²

Ali Canip, yeni lisancuların millî edebiyat arayışını ırk psikolojisi ile açıklamaya çalışan ve *Genç Kalemler'*i ırkçılık ile itham etmek isteyen Mehmet

⁴⁰ GKD, s. 125-6.

⁴¹ GKD, s. 105-6.

⁴² GKD, s. 132-4.

Fuat'a cevaben ırk, kavim ve millet kavramlarına açıklık getirmeye çalışır: "Biz 'ırk'tan bahsetmedik. 'Kavmi' nazara aldık. Kavim bizce 'lisânî bir cemaat'ten başka bir şey değildir. Bir lisanla konuşanların tamamı bir kavimdir. Bir kavim teşkil edebilmek için bu fertlerin bir ırktan neşet etmesi i-cap etmez... Memleketimizde ne tabîî, ne de tarihî ırklar mevcuttur. Osmanlı unsurları 'mezhebî cemaatler' ile 'lisânî cemaatler'den ibarettir. 'Lisânî cemaatler'e 'kavim' namını veriyoruz, mezhebî cemaatlere de 'ümme't' kelimesinin hususiyetine mebnî 'mezhebiyyet' diyebiliriz. Bunların hepsini hukukî bir devlet nüfuzu altında tutan bir de 'Osmanlılık' vardır ki buna da 'millet' adını vermekteyiz. Türk kavmi, Türk ırkı demek değildir."⁴³ Bu alıntıdan A. Canip'in ırkçılığı savunmadığı açık olarak anlaşılmaktadır.

Türklük ile Osmanlılık arasındaki ve kavim ile millet arasındaki ilişki, Yeni Lisancılara açıklamakta ve anlatmakta en çok sıkıntı çektikleri şey olmuştur. Millî dil ve millî edebiyattan söz ettiklerinde, bazen Türklük eksenli bir Osmanlıcılığı savunmuşlar, bazen de Osmanlıcılığı aşarak Turan'a⁴⁴ (Türk birliğine) atıfta bulunmuşlardır. Kavmî dil ve kavmî edebiyattan söz ettiklerinde ise, kavmin bir dil topluluğu olduğunu ve Osmanlıların da Türklerin yanı sıra başka kavimlerden meydana geldiğini; Türklerin diğer kavimler gibi kendi dil ve edebiyatlarını savunmalarının doğal hakları olduğunu belirtmişlerdir. Türk kültürünü savunmanın Osmanlılık düşüncesine zarar vermeyeceği; Türklüğün bir kavim Osmanlılığın ise bir millet olduğu savunulmaktadır: "Bu aşırda kavmiyet lisanla beraber vicdanda yaşayan bir mahiyettir. Türk olmak için 'Ben Türk'üm' demek kâfidir. Nasıl ki, Osmanlı olmak için de 'Ben Osmanlıyım' deyivermek kifâyet eder."⁴⁵ Türk kültürüne bazen bir kavmî değer olarak bakılır ve savunulurken, bazen de Osmanlılık hareketine hizmet edecek siyasallaşmış bir araç olarak bakılır.

Ali Canip, 1908 Devrimi'ni "eski kıymetleri yıkan, yeni kıymetler ibdâ eden" 'yeni hayat'ı getiren bir Türk devrimi olarak görmektedir. Açıkça belirtilmese de, Osmanlılığın sona erdiği ve Türk döneminin başladığı düşüncesi işleniyor. Türkler için Osmanlılığın alternatifinin İslam öncesi bir Türklüğe dönüş değil; Osmanlı toprakları üzerinde çağın ruhuna uygun olan bir Türk ruhu inşa etmek olduğu belirtiliyor: "Biz, yeni neslin yeni iştiyaklarına 'Türk ruhu' diyoruz. Bu müphem iştiyakların gayelerine verilen kıymetler bizde bir 'yeni hayat' yaşatacaktır. Bu yeni hayata 'Türk hayatı' adını veriyoruz. Bu

⁴³ GKD, s. 164.

⁴⁴ Genç Kalemler yazarlarının 'Turan'dan ve 'Turancılık'tan söz ettiklerinde ırkçılığa yakınlaştıkları düşünülebilir. Oysa GK yazarları Turan'ı bir ırk coğrafyası olarak değil, Türk dili eksenli kültür/medeniyet coğrafyası olarak sunmakta; ırkçı yaklaşımları yermektedirler.

⁴⁵ GKD, s. 167.

hayatı 'vukua gelmemiş, fakat vukua gelebilir bir tarih suretinde bize hikâye edecek eserlere 'Türk edebiyatı' diyeceğiz. Bizce Türklük laik bir idealdir ki 'yenilik' tabirinin hemen müradifidir... Yeni lisancılar sizi gerçekten Karakurum'a götürmeyecekler, size hakikaten bir 'Oğuz Han' hayatı yaşatmayacaklar; size 'Altınordu'nun eski kahramanları gibi olunuz demeyecekler."⁴⁶

"Bugün Rumeli ve Anadolu gençleri 'Türk' kelimesini 'yeni insan' yahut 'fevka'l-insan' [üstün insan] kelimesinin müradifi addediyor. Türkler mazinin en kahraman kavmidir, istikbalin de en mütekâmil milleti olacaktır. Türk olmak için mutlaka Moğol kanına malik olmak lazım değildir. Birçok Çerkezler, Kürtler, Arnavutlar ve melezler vardır ki Türklüğü ıslaha çalışıyorlar; çünkü biliyorlar ki Şark kavimlerini Garbın istibdat ve ihtikârından kurtaracak olan Türklüktür. Asya'nın 100 milyon Türk'ü içtimaî adetlerle beraber beynelmilel adaletin fatih ve müessisi ve nâşiri olacaktır."⁴⁷

ZİYA GÖKALP'İN DİL, MİLLET VE KAVİM ANLAYIŞI

Gökalp, Osmanlı halkının "yeni lisan"la konuştuğunu belirtiyor. Yeni lisanın yeniliği, şüphesiz yazı lisanı olarak yeni olmasıdır. Gökalp de A. Canip ve Ö. Seyfettin gibi katı bir tasfiyeciliği savunmaz. Halkın kullanmış olduğu kelimeler kökenlerine bakılmaksızın yazı dilinde de kullanılabilir. Türk dilinin farklılığını ve güzelliğini korumak; aydınlar ile halk arasında sıhhatli bir iletişim kurabilmek için, dilden yabancı gramer kurallarının atılması yeterlidir. Yazı dilinde halk dilinde kullanılmayan terkiplere (tamlamalara) yer verilmemelidir: "[H]alkımız eskiden beri Arabî, Farisî kelimeleri almakla beraber, Arabî ve Farisî terkip (tamlama) ve cem'leri (çoğulları) kabul etmemiştir. Fakat biz mülazım-ı evvel ve mülazım-ı sâni tabirleri gibi klişe haline gelmiş terkiplerin esasen muhafazası tarafıysınız." Yabancı kelimeler alınabilir, fakat yabancı dilbilgisi kuralları alınamaz. Yabancı kelimeler Türkçe kurallara göre Türkçeleştirilmelidir. Bir lisanın başka bir lisandan kurallar alması, "kültür kapitulasyonu" dur.

Gökalp, 'yeni lisan' cereyanının mucidinin, kendileri değil, halk olduğunu belirtiyor. Ona göre, Yeni Lisancılar, milletin ruhundan doğan bir yeniliği dile getirmektedir. Yeni Lisancıların görevinin bu önemli akıma açık ve metodik bir şekil vermekten ibaret olduğunu ifade ediyor. Ve yazı dilinin uluslaşması, merkezîleşmesi için tercih sorununu halletmeye çalışıyor: "Yeni Lisancılar 'Çağatay' Türkçesini yahut Anadolu Türkçesini yüceltmeye çalışmıyor; maziye dönmüyor, İstanbul'da konuşulan en mütekâmil Türk

⁴⁶ GKD, s. 165.

⁴⁷ GKD, s. 167.

lehçesini bütün incelikleriyle meydana çıkararak, bütün Türklere tâmim etmek (yaymak) istiyor.”⁴⁸ Bölgesel ağız farklılığından kaynaklanan iletişim sorununun, İstanbul Türkçesinin yazı dili olarak benimsenmesi ve yaygınlaştırılmasıyla aşılabacağını düşünmektedir. Gökalp’in İstanbul ağzının yazı dili olarak benimsenmesini istemesi, onun uluslaşma sürecinde dilde merkezleşmeye verdiği önemi gösterir.

Kavim ve Millet

Genç Kalemler dergisinin Türklük anlayışı, hem bir milliyetçilik hareketi hem de bir Türk kültür hareketi olarak görülebilir. Aşağıda Z. Gökalp’ten aktardığımız paragraf, derginin Türk kültür hareketi içindeki yerini ve kavim ile millet kavramlarını nasıl birbirinden farklı anladığını ortaya koymaktadır.

“Bizim nazarımızda ‘siyaset’ millî bir kıymete haiz olduğu gibi ‘lisan’ ve ‘edebiyat’ da kavmî bir hususiyete sahiptir. ...Osmanlı milletine Osmanlı vatanına mensubuz. Siyasî hayatta beynelmileliyyet yoktur. Her siyasî kuvvetin nüfuzu yalnız bir milletin fertlerine müessir olabilir. Ve işte bunun için siyasette ‘millî’ bir meslek takibi zaruridir. Millî tabirinden bazı lisan bilmez gazetecilerin, politikacıların anladığını murat etmiyorum. Onlar ‘millet’ kelimesini ‘kavim’ manasında kullanıyorlar... Bizce millet siyasî bir nüfuza, yani bir ‘devlet kuvveti’ne mâlik bir cemaattir. Binaenaleyh ‘Osmanlılık’ mutlaka bir millettir. Fakat Türk, Rum, Kürt, Arnavut, Bulgar, Ermeni, unsurları gibi Osmanlı milletinin içtimaî bünyesine dâhil olunan heyetler birer millet değil, birer ‘kavim’den ibarettir. Osmanlı siyaseti bir millî siyasettir; kavmiyet esasına müstenit bir siyaset takibi bir cürüm, bir cinayettir. Lisan ve edebiyata gelince bunlar ancak ‘kavmî’ olabilir. Osmanlı lisanı ‘Türk lisanı’dır. Osmanlı edebiyatı ‘Türk edebiyatı’dır. Fakat Osmanlı milleti Türk milleti değildir. Osmanlı milleti Türk milleti de dâhil olduğu halde birçok kavimleri müstemildir. Bir Türk siyasî hayat itibarı ile Osmanlıdır, fakat içtimaî hayat itibarı ile Rum’dur, Arnavut’tur, Arap’tır, Ermeni’dir.”⁴⁹

Kavim Edebiyatı ve Millî Edebiyat

Gökalp’in millî edebiyat konusundaki görüşleri de şöyledir: “Edebiyat beynelmilel olmadığı gibi, millî de olamaz, edebiyat ancak kavmî olabilir. Memleketimizde Türk edebiyatından başka Arap, Ermeni, Bulgar, Rum edebiyatları da var. Türk edebiyatı siyasî bir kıymete malik olduğu için Osmanlı edebiyatı namını almak lazım gelir. Türkler hiçbir kavme lisan ve edebiyatlarından vazgeçmeyi teklif etmiyor. Yalnız siyasî hayatta Osmanlı olmalarını

⁴⁸ GKD, s. 107-8.

⁴⁹ GKD, s. 108.

istiıyor ve bu onların hakkıdır. İçtimaî hayatlarında, içtimaî lisan ve edebiyatlarında, bütün Osmanlı kavimlerini serbest bırakıyor. Her cemaatin hususî bir mezhebi, her unsurun kavmî bir lisanı, kavmî bir edebiyatı var. Türkler bu içtimaî mevcudiyetten niçin mahrum olsunlar? Türkler bir devlet tesis ettikleri için kavmî lisanlarını kavmî edebiyatlarını terk mi etsinler?"⁵⁰

Kavim Dili ve Millî Dil: Dilin Yeniden Kurgulanması

Yukarıda, yenilikçilerin tarihi ve geleneği seçici bir şekilde yeniden kurgulamak istediklerini belirtmiştik. Bu politika bazen yumuşak biçimde yürütülebileceği gibi, bazen de sert olabilir. Türk sosyolojisinin kurucusu Z. Gökalp'ın de bunun bilincinde olduğu şu sözlerinden anlaşılmalıdır: "...ibda devresinde tarihle alakayı kesmek, teceddüt zamanında eski kıymetleri gayzla [öfke ile] baltalamak lazımdır. Bu bir feyizli sekir halidir ki geçer ve her ihtilalin, her inkılâbın, her teceddüdün bu zaruri yıkıcılık safhasından müruru tabiidir. Yapmak için yıkmak, dünyada en meşru keyfiyettir."⁵¹ Gökalp, devrim sosyolojisi bağlamında bunları söylemiş olmasına rağmen, ılımlı ve mahcup kişiliği, onun kendinden farklı düşünenlere yönelik üslubunun sertleşmesine müsaade etmemiş; zecrî (zorlayıcı) bir yenilikten çok gelenekle uyumlu bir değişimin savunucusu olmuştur. Dil konusunda *Genç Kalemler*'de (1911) yazdıkları ile oniki yıl sonra *Türkçülüğün Esasları*'nda yazdıkları arasında önemli bir farklılığın olmaması, kendisini devrimin sarhoşluğuna pek kaptırmadığını gösterir. Gökalp, *Genç Kalemler* (C.II, S. 5)'deki yazılarında kelime tasfiyeciliğini savunmamış, kökenine bakmadan halkın anladığı kelimeleri yazıda kullanmanın gerekliliğini vurgulamıştır: "Yeni lisan Türkçenin ahengine muvâfık olmayan bir kelimeyi aslı Türkçe olsa bile Türkçe saymaz. Başka lisanlardan alındığı halde temsil edilmiş, Türkçenin tecvidine uydurulmuş kelimeleri 'Halis Türkçe' gibi tasarruflarından müteşekkildir... Bir lisan kendi kökeninden değil, kendi tasarruflarından müteşekkildir." Gökalp'ın dil konusunda itirazı, başka dillere ait kuralların Türkçeye aktarılmasınadır. Yabancı kuralları atarak yabancı kelimeleri kullanmaya devam etmek, "avamın temsil ettiği kelimeleri numune tanımak Türkçenin vazifesidir."⁵² Aynı düşünce *Türkçülüğün Esasları*'nda şöyle dile getirilmekte: "Halk lisanına geçmiş olan Arapça ve Farsça kelimeleri, Türkçemden çıkarmak, bu lisanı en canlı kelimelerinden, dinî ahlâkî, felsefî

⁵⁰ GKD, s. 108.

⁵¹ GKD, s. 109.

⁵² GKD, s. 166-7.

tabirlerinden mahrum edecektir... Tasfiyecilik lisanımızı sadeliğe, açıklığa doğru götürecektir yerde, belirsizliğe ve karanlığa götürür."⁵³

Gökalp'ın dilde tasfiye, sadeleşme ve merkezileşme anlayışı 'Lisan' adlı şiirinin ilk üç dördlüğüne şöyle yansımıştır:

"Güzel dil, Türkçe bize,/Başka dil, gece bize/İstanbul konuşması/En saf, en ince bize

Lisandan sayılır öz/Herkesin bildiği söz;/Ma'nası anlaşılın/Lügate atmadan göz

Uydurma söz yapmayız,/Yapma yola sapmayız/Türkçeleşmiş Türkçedir;/Eski köke bakmayız"⁵⁴

Demokratikleşme ve Dil

Genç Kalemler Cilt II Sayı 5'te Tahrir Heyeti'nin imzasını taşıyan 'Yeni Lisan' başlıklı yazı, dil ve demokrasi ilişkisine değinir. Milletleşme ve demokratikleşme sürecinin yazı dilindeki yansımalarına dikkat çekilir. Yabancı dil bilgisi kurallarının atılmasıyla herkesin anlayabileceği bir dilin oluşturulmasının, demokratik bir hareket olduğu savunulur. "Aristokratik bir hükümette havas için ayrı, avam için ayrı lisanlar bulunabilir. Demokratik bir millette yalnız bir lisan olabilir ki, o da ahalinin dilinden ibarettir... Yarın bütün Osmanlılar ve umum Türkler yalnız bu lisanda yazacak, bu lisanda okuyacaktır."⁵⁵ "Eğitim, bilim ve sanatın millileştirilmesi ve demokratize edilmesi" için, kitapların halkın diliyle kaleme alınması gerekmektedir. Dilin demokratikleşmesi, yazı dilinde halk dilinin tercih edilmesi işlevsel açıdan olduğu kadar, sembolik açıdan da savunulur: "Hâkim olan bir millet, hâkim olmak mecburiyetindedir."⁵⁶ Millî hâkimiyet; milletin kültürü, edebiyatı ve dilinin siyasal kültür meydana getirmesiyle gerçekleşir. Tahrir Heyeti de 'yeni lisan'a hem tüm Osmanlıların kullanacağı bir 'millî dil' hem de tüm Türklerin kullanacağı bir 'kavim dili' olarak bakmaktadır.

Demokratik bir memlekette çoğunluk hâkimdir. Bunun anlamı, çoğunluğun hep konuştuğu ve son dönemde yazmaya başladığı dilin (Türkçe) bir grup azınlık tarafından konuşulan sun'î dile üstün gelme zorunluluğudur. Demokratik bir devlet, aristokratik zevk ve tercihlerle yönetilemez. Demokrasi, dilde doğallığın sun'îliğe üstün gelmesini; çoğunluk tarafından konuşulan, paylaşılan dilin eğitim ve yazışma dili haline gelmesini sağlar. De-

⁵³ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 7.

⁵⁴ Ziya Gökalp, *Yeni Hayat, Doğru Yol*, 1976, s. 19.

⁵⁵ GKD, s. 212.

⁵⁶ GKD, s. 209.

mokratikleşme içeride aristokratik değerlere karşı halk lehine bir hareket olduğu gibi, dışarıya karşı verilmiş ayrıcalıklardan da millî değerler lehine vazgeçilmesini gerekli kılar⁵⁷.

YENİ LİSAN HAREKETİ'NİN PROGRAMI

Genç Kalemler'in II. cildinin 5. sayısında *Genç Kalemler* Tahrir Heyeti'nin Muhîtü'l- Ma'ârif (Eğitim Encümeni)'e gönderdiği bir mektup yayınlanır. Bu mektupta, Yeni Lisan Hareketi'nin o zamana kadar ortaya koyduğu ilkeler bir program haline getirilerek, ders kitaplarının hazırlanmasında bu ilkelere uyulması talep edilmektedir. Bu program özetle şöyledir:

"Yeni lisan programı âtidedeki [aşağıdaki] kâidelerden ibarettir:

1. Arapça ve Farsça terkip ve cemler kullanılmayacak,
2. Sadr-ı Âzam, şeyhü'l-İslam, Bâb-ı âlî, pâ-yı taht gibi anlamca basit tamlamalar ile talebe, amele, havadis, ahlâk gibi çoğul oldukları halde anlamı değişmiş tabirler kullanılmaya devam edecek,
3. İlm-i ruh, ilm-i içtima, ilm-i hayat gibi tabirler Fransızca mukabil-leri gibi basit olunacak,
4. Türkçe tamlamalarla yaşamasına imkân bulunmayan Farsça ve Arapça kelimeler artık kullanılmayacak,
5. Arapça ve Acemce kelimelerin avamca temsil edilen şekilleri havasça muhafaza olunan aslı şekillerine tercih edilecek,
6. Türkçeye giren Arapça, Acemce kelimeler, Türkçenin kâidelerine tamamen tâbi olacağı gibi, tedricî bir surette de Türkçenin tecvidine tetabuk edecek, Türkçenin hususi ahengiyle itilaf peyda edecek,
7. Arapça ve Farsça edatlar mümkünse Türkçe edatlarla değiştirilecek,
8. Terkiplerle ifade olunan manalar basit kelimelerle ifade olunmaya çalışılacak,
9. Türk Derneği'nin ve sâir tasfiyecilerin yaptıkları gibi Çağatayca'ya, Türkmenceye yahut Anadolu, Rumeli lehçelerine mensup eski ve yeni kelimeler yeni lisanda kullanılmayacak,
10. Yeni lisan İstanbul'da konuşulan ve edebî lisanımızın ıstifasıyla, necip ve nezih bir mevki ihraz eden üslûp ve kelimeleri istimal edecek ve üslûp ve kelimeleri İstanbul şivesinde mündemiç bedâete tevfikân güzelleştirmeye çalışacaktır".

⁵⁷ GKD, s. 209.

SONUÇ

Dilde sadeleşme düşüncesi Osmanlı'da çeşitli zamanlarda gündeme gelmiş olmasına rağmen, 19. yüzyıla kadar uzun soluklu bir dalga oluşturamamıştır. Osmanlı'da gazete yayıncılığının başlaması ve Tanzimat Fermanı ile birlikte, dilde sadeleşme ihtiyacı giderek daha geniş çevreler tarafından hissedilmeye başlanmıştır. 1840'lardan sonra sadeleşmenin bir gereklilik olup olmadığından çok, sadeleşmenin biçimi tartışma konusu olmuştur. Tanzimat Fermanı'yla birlikte resmî çevrelerin başlattığı Osmanlılık ideolojisinin (millî bir kimlik oluşturma çabasının) dil alanında iki belirgin ve birbiriyle çelişen etkisi olmuştur: Bir yandan var olan dil "Osmanlıca" olarak adlandırılmaya başlanmış; diğer taraftan dili demokratize etme, merkezileştirme ve sadeleştirme (yazı dili ile konuşma dilini birleştirme) çabaları doğal olarak yazı dilinin Türkçeleşmesini sağlamıştır. Yazı dilini sadeleştirme yönünde devletin etkili bir dil politikası oluşturamadığı bilinmektedir.⁵⁸ 1860'lardan itibaren Şinasi ve Genç Osmanlıların da yer aldığı Osmanlı aydınları yazı dilinin sadeleşmesi üzerinde durmuşlardır. Fakat bunların önemli bir kısmı sadeleşmenin gerekliliğini kabul etmelerine rağmen, gelecekteki yazı alışkanlıklarından kurtulamamışlardır.⁵⁹ 19. yüzyılın sonlarına doğru 'İkdam' Dergisi etrafında, II. Meşrutiyet'ten sonra da Türk Derneği etrafında dile getirilmeye çalışılan özleşme eksenli "tasfiyecilik" anlayışı da dar bir çevrenin ilgisini çekmekten öteye geçememiştir. Buna rağmen, 1839'dan 1910'lara kadar yazı dilinde ve edebî dilde sadeleşme yönünde önemli mesafeler alınmıştır.⁶⁰

1908'de II. Meşrutiyet'in ilanıyla kitle iletişiminin önemi artmış; Osmanlı'da yayınlanan gazete ve dergilerin sayısı ve tirajında önemli artışlar meydana gelmiştir. Bu gelişmelerin dil tartışmalarını tekrar gündeme getirdiği görülür. Selanik'te yayınlanan *Genç Kalemler* dergisi de II. Meşrutiyet döneminin dil tartışmalarında önemli bir yere sahiptir. Yeni Lisancılar, Türkçeyi hem Osmanlı (millet) kimliğinin hem de Türk (kavim) kimliğinin bir unsuru olarak görür. Dili hem kültürel bir unsur hem de siyasal bir unsur olarak ele alırlar. Bu dergi etrafında oluşan dil hareketi, Türk kültür ve edebiyat tarihine 'Yeni Lisan Hareketi' olarak geçer. Yeni lisancıları dilde sadeleşme ve yenileşmeyi savunan kişi ve çevrelerden ayıran en belirgin özellik, dil konusunda gerçekçi önerilerde bulunmuş olmaları ve hepsinden

⁵⁸ Hüseyin Sadoğlu, *a.g.e.* s. 65.

⁵⁹ Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İstanbul, 1995, s. 133.

⁶⁰ Tanzimat Dönemi'nde Türk yazı dilindeki değişimi gazete ve dergilerden örneklerle izlemek için, bkz. Ragıp Özdem, "Tanzimat'tan beri Yazı Dilimiz", 1999.

önemlisi kendi yazılarında bu önerilere başarılı bir şekilde uymuş olmalarıdır. İsmail Habib, 'Edebî Yeniliğimiz' adlı eserinde *Genç Kalemler* dergisinin "dilde ve edebiyatta Türkcülüğün en kuvvetli sesi" olduğunu belirtir.⁶¹ "Lisanlar canlı uzviyetlerdir; yaşayan kelimeleri atmak, bir insanda yaşayan uzuvları kesmek gibi; acı bir ameliyat idi; sonra asırlarca evvel unutulup gitmiş kelimeleri diriltmek de, ölü et parçalarını bir diriye yamamak gibi muhal bir şeydi. Olmayacak şeyler iflas edince ki, olacak şey daha kuvvetle meydan alır: Yeni Lisan cereyanı, asıl kendi yatağını bulduktan sonra, gürbüz bir nehir fevziyle inkişâfa başladı."⁶²

Balkan Savaşları'nın etkisi ve ardından I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla, 'Türk kültür hareketi' siyasal bir içerik kazanarak Türk milliyetçiliğine dönüşecek ve yeni lisanlıların yazılarındaki birçok çelişki (kavim dili, millet dili) kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmet Muhittin, *Modern Türklükte Kültür*, Çev. Suat Mertoğlu, İstanbul, Küre Yayınları, 2004.
- Akyüz, Kenan, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1995.
- Arai, Masami, *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, Çev. T. Demirel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.
- Argunşah, Hülya, "Millî Edebiyat", (İç.) *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000*, Ed. R. Korkmaz, Ankara, Grafiker Yayıncılık, 2004.
- Belge, Murat, "Türkçe Sorunu", *Yazko 1982 Edebiyat Yılığ*.
- Berkes, Niyazi, *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, İstanbul, Yön Yayınları, 1965.
- Dilmen, İ. Necmi, "Türkçe Şiirler Cereyanına Bir Bakış ve 1905 Edebî Hareketi", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları 1940-1941*, Ankara, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Neşriyatı, 1941, ss. 49-71.
- Ercilesun, Bilge, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit-I; Türkcü Tenkit*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1995.

⁶¹ İsmail Habib, a.g.e, 438.

⁶² İsmail Habib, a.g.e., 440

- Ertop, Konur, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Dil Sadeleşmesi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi C. 2*, İst. İletişim Yayınları, 1985, ss. 333-340.
- Fierman, W., *Language Planning and National Development*, New York, Mouton Press, 1991.
- Granmsci, Antonio, "Yazın ve Ulusal Yaşam", Çev. B. Cömert, *Türk Dili Sayı 234*, 1971, ss. 235-540.
- Hobsbawm, Eric J. "Introduction: Inventing Traditions", Ed. by. E.J. Hobsbawm, T. Ranger, *The Invention of the Tradition*, Cambridge, Cambridge University, 1984, p. 1-14.
- İsmail Habîb [Sevük], *Edebî Yeniliğimiz*, İstanbul, Remzi Kitabevi, (tarihsiz).
- İmer, Kâmile, *Türkiye'de Dil Planlaması: Türk Dil Devrimi*, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1998.
- Jacob, E. J. and Beer, W. R., "Introduction", (der.) *Language Policy and National Unity*, Rowmen & Allanheld, 1985, p. 1-18.
- Kırımlı, Hakan, "İsmail Bey Gaspıralı, Türklük ve İslamlık" *Doğu Batı*, S. 31., 2005, ss. 147.
- Korkmaz, Zeynep, *Türk Dilinin Tarihi Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi*, Ankara, Ank. Üni. DTCF, 1963.
- Korkmaz, Zeynep, *Cumhuriyet Döneminde Türk Dili*, Ankara, Ankara Üni. DTCF, 1973.
- Levend, A. Sırrı, *Türk Dilinin Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Ankara, TDK, 1972.
- Öksüz, Y. Ziya, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi: Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Ankara, TDK, 1995.
- Ömer Seyfettin, *Dil Konusunda Yazılar*, Haz. Muzaffer Uyguner, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1989.
- _____, *Türklük Üzerine Yazılar*, Haz. Muzaffer Uyguner, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2002.
- Özdem, Ragıp, "Tanzimat'tan Beri Yazı Dilimiz", (iç.) *Tanzimat C.II*, İstanbul, MEB Yayınları, 1999.
- Sadoğlu, Hüseyin, *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikası*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003.
- Uzman, Mehmet, "'Değişimin Lokomotifi: Alfabe Devrimi'", *Muhafazakâr Düşünce*, Sayı 4., 2005. ss. 47-63.

Ziya Gökalp, *Yeni Hayat, Doğru Yol*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1982.

_____, *Türkçülüğün Esasları*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1986.

_____, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, İstanbul, Toker Yayınları, 1992.